

Ερμηνευτικές ερωτήσεις ανοιχτού τύπου

ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

«τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική»: Πρόσεξε ότι ο Αριστοτέλης απέφυγε να πει: «τοῦ μέσου ἐστὶ στοχαστική». Προσπάθησε να καταλάβεις τη διαφορά των δύο εκφραστικών τρόπων και εξήγησε στη συνέχεια την προτίμηση του Αριστοτέλη για την πρώτη – μπορούμε άραγε από την προτίμησή του να βγάλουμε συμπεράσματα και για τον χαρακτήρα του; Μην ξεχνάς αυτό που λένε, πως «το ὕφος είναι ο άνθρωπος»! Θα βοηθηθείς, πάντως, στην προσπάθειά σου, αν ξαναθυμηθείς από το συντακτικό σου

α) τη σημασία του εκφραστικού σχήματος της δυνητικής ευκτικής, και

β) τη λεγόμενη (=) «απλή σκέψη του λέγοντος».

(ερώτηση από το σχολικό εγχειρίδιο στη σελίδα 172)

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Παρατηρούμε ότι στη φράση «τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική», ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί δυνητική ευκτική και όχι οριστική. Η δυνητική ευκτική εκφράζει αυτό που είναι δυνατό να γίνει στο παρόν και το μέλλον, δηλαδή κάτι πιθανό και ενδεχόμενο, ή κάτι που ο συγγραφέας θέλει να παραθέσει ως απλή σκέψη του λέγοντος. Έτσι, αποφεύγει να είναι κατηγορηματικός και δογματικός. Από την άλλη, η οριστική δηλώνει το πραγματικό, το σίγουρο. Αν δεχτούμε την άποψη του Μπυφόν ότι «**το ὕφος είναι ο άνθρωπος**», που επαναλαμβάνει και ο Γ. Σεφέρης στο κείμενό του για τον Μακρυγιάννη (*Δοκιμές, Α' τόμος, Ίκαρος 1981, σελ. 260*), καταλαβαίνουμε ότι ο Αριστοτέλης ήταν μετριοπαθής, συγκαταβατικός και διαλλακτικός χαρακτήρας. Στην άποψη αυτή συνηγορεί και το γεγονός ότι τα *Ηθικά Νικομάχεια* γράφτηκαν στην ώριμη περίοδο της ζωής του, που διακρινόταν από μετριοπάθεια και έλλειψη δογματισμού.

ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Πώς ορίζει ο Αριστοτέλης τα «ολοκληρωμένα έργα»;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Με τον όρο «**ολοκληρωμένο**» ο Αριστοτέλης ορίζει **αυτό το έργο που βρίσκεται στη μεσότητα, που τηρεί το μέτρο και την αρμονία και εξισορροπεί τις αντιθέσεις ανάμεσα στην υπερβολή και στην έλλειψη**. Γι' αυτό από αυτό δεν μπορούμε ούτε να αφαιρέσουμε κάτι («οὐτ' ἀφελείν»), γιατί δεν έχει κάτι περιττό και με την αφαίρεση θα το οδηγήσουμε στην έλλειψη, ούτε να προσθέσουμε κάτι («οὔτε προσθεῖναι»), γιατί δεν του λείπει κάτι και με την πρόσθεση θα το οδηγήσουμε στην υπερβολή. Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι η υπερβολή και η έλλειψη διαταράσσουν την ισορροπία και καταστρέφουν την τελειότητά του («φθειρούσης»), ενώ η μεσότητα τη διαφυλάσσει («σωζούσης»). Συγκεκριμένα, ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική* του αναφέρει ότι ένα έργο τέχνης δεν πρέπει να είναι ούτε «παμμέγεθες» ούτε «πάμμικρον».

ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ο Αριστοτέλης συγκρίνει τις έννοιες τέχνη - αρετή - φύση. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές εντοπίζει και με ποια σειρά τις ιεραρχεί;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Στο χωρίο «ή δ' αρετή ... στοχαστική», ο Αριστοτέλης συσχετίζει τις έννοιες τέχνη (η οποία εδώ ταυτίζεται με τον όρο «ἐπιστήμη»), φύση και αρετή και διαπιστώνει ότι έχουν ένα κοινό γνώρισμα, αλλά και διαφορές. Το κοινό τους γνώρισμα είναι ότι και οι τρεις έχουν τη δυνατότητα να δημιουργούν μορφές. Η διαφορά τους έγκειται σε τι δίνει μορφή η καθεμιά. Έτσι, λοιπόν:

α) η τέχνη μορφοποιεί το υλικό της,

β) η αρετή δίνει μορφή στην προσωπικότητα του ανθρώπου και

γ) η φύση δημιουργεί κι αυτή τις δικές της μορφές.

Παράλληλα, ο φιλόσοφος επιχειρεί να ιεραρχήσει τις τρεις αυτές έννοιες. Έτσι, κατ' αυτόν, **η φύση είναι ανώτερη**

από την τέχνη, γιατί κάθε φυσικό ον έχει τάση προς την τελειότητα. Από τη στιγμή δηλαδή που γεννιέται και αυξάνεται, οδηγείται, ανεξάρτητα από τη θέλησή του, στο «τέλος», στην τελειότερη μορφή του. Αντίθετα, τα έργα τέχνης είναι σταθερά και αμετάβλητα και δεν τείνουν πουθενά. Ο Αριστοτέλης αναφέρει: «ο σκοπός και το ωραίο είναι σε μεγαλύτερο βαθμό παρόντα στη φύση, παρά στα έργα της τέχνης» (*Περὶ ζώων μορίων*, 639b, 19-21). Εξάλλου, όπως διαπιστώνει και ο Ασπάσιος, ο σχολιαστής του Αριστοτέλη, «μιμείται γὰρ τέχνη τὴν φύσιν» (= η τέχνη μιμείται τη φύση), γι' αυτό και είναι κατώτερη αυτής. Από την άλλη, η αρετή είναι ανώτερη και από τη φύση και από την τέχνη, γιατί μορφοποιεί στην ουσία του τον άνθρωπο και αποτελεί ύψιστη έκφανση της μεσότητας. Όπως μάλιστα αναφέρει και ο Ασπάσιος, η αρετή είναι ανώτερη από την τέχνη, γιατί η αρετή είναι «τελειότης φύσεως καὶ κατωρθωμένη φύσις», δηλαδή μια φυσική ιδιότητα με επιτυχία οδηγημένη στο σκοπό της. Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι, για τον Αριστοτέλη, ανώτερη όλων είναι η αρετή, ακολουθεί η φύση και τελευταία στην ιεράρχηση έρχεται η τέχνη:

αρετή > φύση > τέχνη

▪ ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Διατυπώστε (με προκείμενες και συμπέρασμα) τον συλλογισμό του Αριστοτέλη που αποδεικνύει ότι η αρετή έχει ως στόχο τη μεσότητα.

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Για να αποδείξει ο Αριστοτέλης ότι η αρετή έχει ως στόχο της το μέσον, διατυπώνει τον εξής υποθετικό συλλογισμό :

1^η προκείμενη: αν η τέχνη στοχεύει στο μέσον («Εἰ δὴ πᾶσα ἐπιστήμη ... ἄγουσα τὰ ἔργα») και
2^η προκείμενη: αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από την τέχνη («ἢ δ' ἀρετὴ πάσης τέχνης ἀκριβεστέρα καὶ ἀμείνων ἐστίν»)

Συμπέρασμα: η αρετή έχει ως στόχο της το μέσον («τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική»).

▪ ΑΣΚΗΣΗ 5

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Αν λάβουμε υπόψη τον υποθετικό συλλογισμό και τη δυνητική ευκτική («ἂν εἴη») που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, σε τι συμπεράσματα μπορούμε να καταλήξουμε για το ύφος του; Προσidiάζει στον επιστημονικό λόγο;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Η χρήση υποθετικού συλλογισμού, ο οποίος βασίζεται σε προκείμενες από τις οποίες η μία τουλάχιστον είναι υποθετική πρόταση, προσidiάζει στο ύφος του επιστημονικού λόγου, γιατί υποδηλώνει μετριοπάθεια, διαλλακτικότητα και έλλειψη δογματισμού. Άλλωστε μέσα στο πλαίσιο της επιστημονικής έρευνας εντάσσεται και η διατύπωση υποθέσεων, οι οποίες αργότερα επαληθεύονται ή διαψεύδονται. Τη μετριοπάθεια και τη διαλλακτικότητα υποδηλώνει και η χρήση της δυνητικής ευκτικής στο χωρίο «τοῦ μέσου ἂν εἴη στοχαστική», η οποία δηλώνει αυτό που είναι δυνατό να γίνει στο παρόν και το μέλλον, δηλαδή το πιθανό και ενδεχόμενο. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου ότι ο Αριστοτέλης συνέγραψε τα *Ηθικά Νικομάχεια* (όπως πληροφορούμαστε και από την εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου) σε ώριμη ηλικία, την οποία χαρακτήριζε η ηρεμία, η νηφαλιότητα, η ώριμη σκέψη και η έλλειψη δογματισμού.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 6

Εκφώνηση ερμηνευτικής ερώτησης

Ο Αριστοτέλης διευκρινίζει στο τέλος της ενότητας ότι, όταν αναφέρεται στην αρετή, εννοεί την ηθική και όχι τη διανοητική αρετή. Πώς εξηγείται η άποψη αυτή;

Απάντηση ερμηνευτικής ερώτησης

Σ' αυτό το σημείο ο Αριστοτέλης συνδέει τη μεσότητα με την ηθική αρετή και σαφώς τη διακρίνει από τις προηγούμενες εφαρμογές της μεσότητας. Διαχωρίζει την ηθική αρετή ως προϊόν της έξεως και ως προϋπόθεση πράξεως από τη διανοητική αρετή που σχετίζεται με τον νου και παραπέμπει στη θεωρητική ζωή του ανθρώπου. Διευκρινίζει ότι η ηθική αρετή αναφέρεται στα πάθη και στις πράξεις, δηλαδή στην εξωτερική του ανθρώπου, στη συμπεριφορά του εν γένει. Στην αριστοτελική έννοια «πάθη» αναφερθήκαμε και στην 6^η ενότητα των *Ηθικών Νικομαχείων*. Είδαμε λοιπόν ότι για τον Αριστοτέλη πάθη είναι η επιθυμία, η οργή, ο φόβος, το θάρρος, ο φθόνος, η χαρά, η φιλία, το μίσος, ο πόθος, η ζήλεια, η λύπη, δηλαδή αυτά που σήμερα θα λέγαμε συναισθήματα. Μάλιστα, ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι τα «πάθη» είναι άλογες παρορμήσεις της ψυχής και βιολογικές ιδιότητες του ανθρώπινου είδους. Στις ψυχικές καταστάσεις και στη συμπεριφορά του ανθρώπου βρίσκουν εφαρμογή επίσης οι τρεις ποσοτικές έννοιες (υπερβολή, έλλειψη, το μέσον). Ακόμη τα συναισθήματα και η δράση του ανθρώπου επιδέχονται τον έλεγχο με βάση τις τρεις αυτές ποσοτικές έννοιες - κριτήρια.

Από την άλλη γίνεται φανερό ότι η μεσότητα αφορά τις ηθικές και όχι τις διανοητικές αρετές. Κι αυτό, γιατί οι ηθικές αρετές σχετίζονται με τα συναισθήματα και τις πράξεις και σ' αυτά υπάρχει υπερβολή, έλλειψη και μεσότητα. Αντίθετα, οι διανοητικές αρετές δεν είναι μεσότητες. Σχετικά με τη διανοητική αρετή της σοφίας ο Ασπάσιος γράφει: «φανερὸν δὲ ποιεῖ διὰ τούτων ὅτι ἡ διανοητικὴ ἀρετὴ οὐκ ἔστι μεσότης· οὐ γὰρ δεῖ μέσως μὲν εἰδέναι, ὑπερβαλλόντως δὲ μή, ἀλλ' ἔφ' ὅσον οἷόν τε εἰδέναι ἄριστα ἂν ἔχου» (= με αυτά (ο Αριστοτέλης) κάνει φανερό ότι η διανοητική αρετή δεν είναι μεσότητα· γιατί δεν πρέπει να έχει κανείς γνώσεις μεσαίας ποιότητας και όχι υπερβολικά πολλές, αλλά θα ήταν άριστο να έχει όσο το δυνατόν πιο πολλές γνώσεις). Δηλαδή στην αρετή της σοφίας θεωρείται πολύ καλό να έχει κανείς πάρα πολλές γνώσεις, να βρίσκεται δηλαδή στην υπερβολή.

Λεξιλογικές ασκήσεις

▪ ΑΣΚΗΣΗ 1

Εκφώνηση

Να συμπληρώσετε τα κενά των παρακάτω προτάσεων με ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) της λέξης «ἐπιτελεῖ».

- Το δύσκολο έργο που ανέλαβε να εκπονήσει, σήμερα βρίσκεται στο του στάδιο.
- Δεν επιτρέπει στον εαυτό του το παραμικρό λάθος. Η του δεν έχει όρια.
- Ετοίμασε το σπίτι για να υποδεχτεί τους καλεσμένους της. Όλα ήταν τακτοποιημένα στην
- Κατά την μιας συνταγής ζαχαροπλαστικής χρειάζεται απόλυτη αυτοσυγκέντρωση και προσοχή.
- Επιστρατεύτηκε όλο το της εκπομπής, για να προκύψει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

Λύση

- Το δύσκολο έργο που ανέλαβε να εκπονήσει, σήμερα βρίσκεται στο **τελικό** του στάδιο.
- Δεν επιτρέπει στον εαυτό του το παραμικρό λάθος. Η **τελειομανία** του δεν έχει όρια.
- Ετοίμασε το σπίτι για να υποδεχτεί τους καλεσμένους της. Όλα ήταν τακτοποιημένα στην **εντέλεια**.
- Κατά την **εκτέλεση** μιας συνταγής ζαχαροπλαστικής χρειάζεται απόλυτη αυτοσυγκέντρωση και προσοχή.
- Επιστρατεύτηκε όλο το **επιτελείο** της εκπομπής, για να προκύψει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 2

Εκφώνηση λεξιλογικής άσκησης

Να δώσετε ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) της λέξης «πάθη» στα νέα ελληνικά.

Λύση λεξιλογικής άσκησης

Αδενοπάθεια, αντιπάθεια, αντιπαθής, αντιπαθητικός, απάθεια, απαθής, εμπάθεια, εμπαθής, ευπάθεια, ηδυπάθεια, καρδιοπάθεια, μετριοπάθεια, μετριοπαθής, μυστικοπάθεια, πάθημα, πάθηση, παθητικός, παθητικότητα, παθιάρης, παθογένεια, παθογόνος, παθολογία, παθολογικός, πάθος, πένθιμος, πένθος, πλημμυροπαθής, προσπάθεια, σεισμοπαθής, συμπάθεια, συμπαθής, συμπαθητικός, ωραιοπαθής.

▪ ΑΣΚΗΣΗ 3

Εκφώνηση

Να βρείτε στο κείμενο λέξεις ετυμολογικά συγγενείς με τις παρακάτω: *μεσοπόλεμος, βαλβίδα, υπόλοιπο, σωσίβιο, υιοθεσία, πραγματεία.*

Λύση

- **μεσοπόλεμος**: μέσον, μεσότητος
- **βαλβίδα**: υπερβολής
- **υπόλοιπο**: έλλειψις
- **σωσίβιο**: σωζούσης
- **υιοθεσία**: προσθεῖναι
- **πραγματεία**: πράξεις

▪ ΑΣΚΗΣΗ 4

Εκφώνηση

Να δώσετε δύο ομόρριζα (απλά ή σύνθετα) στα νέα ελληνικά για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις: *ἄγουσα*, *προσθεῖναι*, *φθειρούσης*, *σωζούσης*, *λέγομεν*, *ἠθικὴν*.

Λύση

- **ἄγουσα**: αγωγή, άξονας
- **προσθεῖναι**: θέμα, επίθεση
- **φθειρούσης**: φθορά, φθαρτός
- **σωζούσης**: σωστικός, σωτήριος
- **λέγομεν**: διάλεξη, λεκτικός
- **ἠθικὴν**: ηθοπλαστικός, ηθογραφία

▪ ΑΣΚΗΣΗ 5

Εκφώνηση

Αστάθεια, καχεκτικός, ακτινοβολία, έκλειψη, φυτεύω: Αφού επισημάνετε τους λεκτικούς τύπους του διδαγμένου κειμένου με τους οποίους συγγενεύουν ετυμολογικά οι παραπάνω λέξεις, να σχηματίσετε στη νεοελληνική γλώσσα μία περίοδο λόγου για κάθε λέξη με την ποιητική (ή αναφορική) λειτουργία της.

Λύση

Ενδεικτικές απαντήσεις:

1. Αστάθεια: προσθεῖναι.

Μια χρεοκοπία θα επέφερε φυγή κεφαλαίων, τραπεζική κρίση, εκτόξευση κόστους δανεισμού, πολυετή ύφεση, νέο φαύλο κύκλο οικονομικής **αστάθειας**.

2. Καχεκτικός: τοῖς ἔχουσιν.

Λειτουργήσε μετά τον Εμφύλιο η δημοκρατία, έστω και **καχεκτική**.

3. Ακτινοβολία: ὑπερβολῆς.

Το κύρος, η **ακτινοβολία** ενός έθνους δεν έχουν να κάνουν με την εδαφική έκταση και τον πληθυσμό του, αλλά με τα επιτεύγματά του.

4. Έκλειψη: ἐλλείψεως.

Η ολική **έκλειψη** των διανοητών στον τόπο μας φαίνεται οριστική.

5. Φυτεύω: φύσις.

Αγρότες αφήνουν τις καλλιέργειες για να **φυτέψουν** φωτοβολταϊκές μονάδες.